

נעניין

נענים לאתגר: מתכננים ומקצוע התכנון*

רוברט אפטון

תקציר

מאמר זה חוקר את התפתחות מקצוע התכנון דרך הנסיון הבריטי. בחצי הראשון הוא מבקש להראות שמקצוע התכנון אינה יכולה לסמוך על תהליך של מיסוד להניק לו ערך ותוקף, ובחצי השני הוא תוען שהקדשת התכנון בתוך המשפט אינה אף הגשמה או נסגבות. הסינתזה הסופית הקצרה מסכמת שעלינו תמיד לחזור למושג של הכותב: אתיקה מקצועית מכוונת בה נמצאות כל הסוגיות המעניינות של תורת התכנון.

מבוא

הנושא של מאמר זה: "נענים לאתגר: מתכננים ומקצוע התכנון" מהווה אתגר בפני עצמו. להבנתי, קיים בישראל ויכוח מתמשך באשר לשאלה כיצד מקצועות שונים משתלבים בתהליך התכנון ובאופן ספציפי בתכנון הסטוטורי הישראלי. בפניי ניצב האתגר לתרום לויכוח זה. לא אעשה זאת באמצעות העלאת טענות צורמניות, אשר אינן תורמות לויכוח בריא; וגם לא על ידי אמרות כגון "כך עושים זאת במקומות אחרים, ולכן כך עליכם לעשות". במקום זאת, אציע לתרום לויכוח על ידי כך שאציג את הבנתי לגבי היחס שהתפתח בין 'תכנון' לבין 'מקצוע התכנון'. בוודאי יצפה השומע, שאגדיר מראש מהו 'תכנון' ומהו 'מקצוע התכנון', אך אינני מתכוון לעשות זאת כבר בפתח הדברים. זאת משום שתקוותי היא להראות בהרצאה זו, כיצד האחד עשוי להגדיר את השני; וזוהי לתפיסתי, תוצאה או מסקנה, ולא הנחה מקדימה מראש.

נקודת המוצא היא שבמידת מה טבעם של 'התכנון' ו'מקצוע התכנון' לפעול במרחב – גיאוגרפי ומוסדי – הנתון לתחרות¹. כך היה מאז ומעולם, ודומני שכך יהיה גם בעתיד. ברצוני לבחון זאת בראש ובראשונה בהתייחס למקצוע באמצעות מה שאכנה באופן יומרני 'הסוציולוגיה שלו', דהיינו – נקודת מבט חיצונית – תוך הדגמה על פי הנעשה בבריטניה. שנית, בכוונתי לנסות ולהדגים מדוע יש משהו אינהרנטי בפרקטיקת התכנון שהוא ספציפי לאופן שבו המתכנן עוסק בתכנון. אדגים זאת באמצעות התייחסות אישית (רפלקטיבית), דהיינו – נקודת מבט פנימית – לגביי האופן שבו פרקטיקת התכנון מתמקמת בתוך שבין החוק וחוסר הפורמאליות. לבסוף, אבקש לשלב את נקודות המבט החיצונית והפנימית יחדיו ולהראות כיצד אני מאמין שרעיון 'התכנון' ורעיון 'מקצוע התכנון' שלובים יחדיו בקשר מיוחד וספציפי.

אפטון, ר. (2010).
נענים לאתגר:
מתכננים ומקצוע
התכנון. תכנון, 27(2):
16-28.

אפטון : נענים לאתגר - מתכננים ומקצוע התכנון

נקודת המבט החיצונית

'איגוד המתכננים המלכותי הבריטי'² נוסד לפני כמאה שנה, וכאשר עזבתי אותו בשנת ה-95, הייתי המזכ"ל הרביעי שלו בסך הכל. האם זה מרמז על יציבות יתרה והתקדמות עקבית לעבר חזון מרשים וידוע מראש? או האם הדבר מרמז על קיבעון מוחלט וגוף נרפה הפועל במציאות סטרילית? לדעתי אין הדבר מלמד על הראשון וגם לא על האחרון. בהתבוננות לאחור על מקצוע התכנון ועל המציאות הקשורה בו (הפרקטיקה, השדה) ניתן להבחין בהיסטוריה של מאבק מתמשך, היעדר הסכמה ותסכול.

ציינתי כבר כי מקצוע התכנון פעל במרחב הנתון לתחרות. תחרות מצד מוסדות אחרים; מצד גבולות דיסציפלינאריים משתנים ועמומים; מצד שינויים בסביבה המוסדית שנבעו משינויי מדיניות וחקיקה; ומצד דינמיקות פנימיות או קונפליקטים הנוגעים לגבולות המקצוע. ואולם למרות הכל, ואולי בגלל הכל, הן מקצוע התכנון עצמו והן שדה המאמצים שלו – התרחבו. להלן ארחיב על ארבע בעיות אלה.

אתגרים הקשורים למוסדות אחרים

בבריטניה, 'איגוד המתכננים' הפציע בזירה בשלב מאוחר יחסית. בשנת 1909 התקבל בבריטניה 'חוק הדיור, התכנון וכיוצא ב' אשר עודד רשויות מקומיות להכין תכניות בנין עיר וכתוצאה החלה ב-1913 קבוצה של אדריכלים, מהנדסים, מודדים, עורכי דין ואחרים לדון בתכנון כפרקטיקה וכמקצוע שניתן לייחדו. וכך, כאשר נוסד 'איגוד המתכננים הבריטי' ב-1914, בעקרו של דבר כתוצאה מהחקיקה החדשה, הוא לא היה המוביל בתחום באותה עת. קדמו לו 'אגודת עיר הגנים'³, שתהפוך במרוצת השנים ל'אגודת תכנון העיר והאזור'⁵ (אשר נוסדה עשר שנים לפני 'איגוד המתכננים הבריטי'), ו'מועצת הדיור והתכנון הלאומית'⁶ (שהוקמה כארבע שנים לפני 'איגוד המתכננים הבריטי'). נוסף על אלה, היו בנמצא באותה עת ארגונים מקצועיים של אדריכלים, מהנדסים, עורכי דין ומודדים.

מסיבה זו כבר מלכתחילה התכנון בבריטניה פעל באווירה מוסדית מעורבת. במהלך השנים הפך הקונטקסט המוסדי לערבוביה של ממש. לכך תרמה יצירתם של איגודים מקצועיים כגון 'איגוד אדריכלי הנוף'⁷; גופים מעורבים כגון 'המוסד לתעבורה וכבישים'⁸ ו'קבוצת העיצוב העירוני'⁹; גופים סקטוריאליים כמו 'אגודת מומחי (מנהלי) התכנון'¹⁰; גופים שייחפכו מקצועיים כמו 'האגודה לתכנון תחבורה'¹¹; גופים מקצועיים רב תחומיים כגון 'האגודה למען הסביבה'¹²; גופי עלית או גופים אליטיסטיים כגון 'האקדמיה לאורבניזם'¹³; וארגונים בינלאומיים כמו 'המוסד לקרקע עירונית'¹⁴ ו'הקונגרס הניאו-אורבניסטי'¹⁵.

לכן נראה שלא היה מחסור בבריטניה בגופים התובעים סמכות כמובילי דעה, המציעים דרך טובה לתכנון או כאלה המייצגים נישה רעיונית או קבוצה מקצועית. ניכר שמצב זה קיים אף כיום ואינו צפוי להשתנות. על רקע זה, ההצעה שעולה מדי פעם להגן או לחזק בחקיקה את מעמדו של 'איגוד המתכננים הבריטי', לא נראית ברת יישום. נוסף על כך, נוכח הגישה הסקפטית של הציבור כלפי גופים המבקשים ייחוד מקצועי, אינני רואה כיצד ניתן בחקיקה להגן על 'מתכנן הערים' או לעגן אותו כישות מקצועית

לעניין: מאמרים

נפרדת. גם הדוגמא של הונג-קונג, אותה אני מכיר היטב, מחזקת מסקנה זו, שעה שבהונג קונג לא היתה לחקיקה שעייגה את מקצוע התכנון השפעה רבה על מעמדו המקצועי של המתכנן¹⁶. בבריטניה, רק חברות מלאה ב'איגוד המתכננים הבריטי' מאפשרת לאדם להיקרא בשם 'מתכנן ערים מוסמך', אם כי נדמה לי שהגדרה מקצועית מרשימה זו, אינה יוצרת הערכה רבה ברמה הציבורית.

מסיבות אלה, אני סבור כי השאלה איננה כיצד המתכננים צריכים לתבוע מרחב מוסדי שאין עליו עוררין, המקנה להם את הזכות לתכנן (ללא מתחרים מקרב בעלי מקצועות אחרים). אלא, יש לשאול האם וכיצד התכנון ייתפס ככזה הממשיך להציג ולייצר מקבץ קוהרנטי ובר זיהוי של פרקטיקות אותן החברה מוקירה.

גבולות דיסציפלינאריים

יהיה זה מחכים, אני חושב, להבין מהי הגדרה 'חזקה' ל'מקצוע' ומשם לשאול כיצד הבנתנו את התכנון עולה בקנה אחד עם הגדרה זו.

"התמקצעות משמע אוטונומיה דיסציפלינארית. תחום מובחן של עבודה או למידה הנו בבחינת מקצוע כאשר העוסקים בו הנם אחראים לתוכן עבודתם רק בפני חבריהם למקצוע ולא בפני אנשים מחוצה לו" (Menand, 2002).

זוהי למעשה הגדרתו של לואיס מנאנד בתארו כיצד מדעי הטבע צמחו מתוך הפקולטה לתיאולוגיה באוניברסיטת הארווארד בשנות ה-60 של המאה ה-19. הגדרה זו הינה לדעתי הגדרה קשה מדי לכל מקצוע או דיסציפלינה, שכן כיום, ניתן לזהות דרישה הולכת וגוברת לחוות דווח (accountability) כלפי הציבור בכל צורות החקירה.

ואולם, הגדרתו של מנאנד מאירה את העובדה שגבולות דיסציפלינאריים משתנים עם חלוף הזמן. יתכן שהדבר נכון במיוחד במדעי החברה, בהשוואה למדעי החיים או מדעי הרוח. ברוח זו נדרשו בתי ספר לתכנון ערים ואזורים להחליט האם לזהות עצמם עם הדיסציפלינות העיצוביות או עם מדעי החברה וזאת כחלק מתהליכי ארגון מחדש שעברו אוניברסיטות שונות בעולם, אשר נבעו בחלקם כתוצאה מתהליכים פנים-ארגוניים ובחלקם כתוצאה של תמריצים מקרנות מחקר. שיוך כזה או אחר אינו אומר בהכרח שדיסציפלינת התכנון היא יותר 'עיצובית' או לחלופין יותר קשורה במדעי החברה, ואולם לבחירה בין שתי דיסציפלינות אלה יש השלכה על המיקוד של המחקרים המבוצעים בבתי הספר לתכנון ומכאן לזיהוי זה השפעה ישירה על הכיוון בו הדיסציפלינה מתפתחת.

בהתבוננות לאחור, דעתי היא שהתכנון בבריטניה הזדהה בעשר השנים האחרונות יותר עם מדעי החברה ופחות עם העולם העיצובי ואני מודה שהיה לי חלק בקידום תפישה זו. במבט רחב יותר, אם נתבונן על תחילת המאה שעברה, ניכר באופן ברור למדי שגבולות מקצוע התכנון השתנו באופן מהותי. כאשר נוסד 'איגוד המתכננים הבריטי' לראשונה ב-1914, יהיה זה הוגן לומר כי התכנון, או 'התכנון העירוני' כפי שהיה נהוג לכנותו באותו זמן, לא היה דיסציפלינה מתפתחת, אלא לכל היותר מקבץ של פרקטיקות. דיסציפלינה טכנית היברידית וראשונית. תפישה זו אותגרה מהר מאד, בהשפעתם של פטריק ג'דס בבריטניה ושל לואיס מאמפורד בארצות הברית, אשר קידמו תפישות חברתיות בתכנון.

.....אפטון : נענים לאתגר - מתכננים ומקצוע התכנון

אם כך, השאלה אינה האם מתכננים יכולים לשלוט בתהליך שינוי הגבולות הדיסציפלינאריים, אלא האם אנו כמתכננים יכולים להוביל את התהליך הנוכחי?

שינויים בסביבה המוסדית

במקרה של 'איגוד המתכננים הבריטי', ההכרה ההולכת וגוברת במקצוע ובמוסדותיו, הגם שהייתה מבורכת, הולידה קשיים ומגבלות.

ב-1934 'איגוד המתכננים הבריטי' כלל 500 חברים לערך; ב-1944 היו בו 1,000 חברים; ב-1954 כמעט 2,000; ועד 1964 נכללו בו מעל 3,000 מתכננים (כיום יש בו מעל 23,000 חברים). הגידול שלאחר מלחמה השנייה נבע מפיתוח מערכת התכנון הסטטוטורי ע"י חוק התכנון הבריטי משנת 1947. דבר חקיקה זה ביקש להביא לשיקום עירוני ולצורך כך הפך את התכנון לפעולה אסטרטגית של הממשל המקומי, על פי החוק. הממשל המקומי בבריטניה, אולי יותר מהיום, תמך בגידול זה בכך שהפך את הכישורים המקצועיים לדרישה מוקדמת לצורך העסקה.

ואולם לשינויים המוסדיים היתה גם השפעה שלילית. חוק התכנון הבריטי מ-1947 "הלאים" הלכה למעשה את התכנון, וזה הפך לפרקטיקה מוסדית ברמה המקומית והמחוזית. כתוצאה, העבודות והפרויקטים שהיו פתוחים בפני מתכננים במגזר הפרטי פחתו¹⁷. חלוצים חשובים כגון מקס לוק (Max Lock) הודרו הלכה למעשה מהמקצוע:

"לגישתו, היה בתכנון יותר תכנים מאשר אלו שנוצקו לתוכו על ידי פונקציונרים בשלטון המקומי באנגליה. 'איגוד המתכננים' הבריטי הפך ללא יותר מאשר 'מועדון תכנון מקומי'¹⁸."

הדרה זו, לטענתו של מקס לוק, שיקפה במידה רבה את הדאגה ההולכת וגוברת כלפי תוצרי התכנון שלאחר מלחמה ה-2 ואת הדרתן של הקהילות מתהליך התכנון. ואכן, בועדת החקירה של אברדר (Aberdare) ייצג מקס לוק תושבים מקומיים, ש-17,000 מתוכם התנגדו לתכנית בנינו-פינוי שגובשה ללא היוועצות עמם במחוז גלאמורגן (Glamorgan).

גם תומאס שארפ (Thomas Sharp), שכונה על ידי גורדון צ'רי (Gordon Cherry) "האדם שהעז להיות שונה", הביע ייאוש ממצב זה בו התכנון פועל כפי הנראה, על פי התנאים המוסדיים החדשים. בשנת 1957, כתב שארפ:

"למרבית האנשים התכנון הפך להיות שעמום קולוסאלי...ועבור אחרים זהו דבר שיש לקבל בעוינות רבה...בעבר נהגו לכבד אותנו...היום כבר לא מכבדים..."

פרספקטיבה מעניינת נוספת היא זו של אליסון ראבץ: בספרה 'ממשלת המרחבי' (Ravetz, 1986), היא כתבה על ההבדל בין אדריכלות לתכנון בבריטניה בשנות ה-70 ומדוע האדריכלות נעה ראשונה לעבר חיבוק (חלקי) של אג'נדה קהילתית:

"ההבדל העיקרי הוא בין מקום למרחב... במקור, תכנון הערים היה קשור ליצירת מקומות ואולם ככל שהמקצוע התמסד יותר, הוא הפך לכזה המבקש להציג פתרונות אוניברסאליים. ככזה הוא כיוון יותר לשליטה על מרחבים ופחות ליצירה של מקומות. הקושי בכך עבור אנשים הוא שחיהם מתנהלים

לעניין: מאמרים

במקומות ולא במרחבים, המהווים עניין אינטלקטואלי או אדמיניסטרטיבי מופשט".

אם נתייחס לכך כהערה הוגנת לאותו זמן – אראה לרגע כיצד ראייה זו השתנתה.

כפי שהראיתי, להטמעת המקצוע בממסד יש סכנות פוטנציאליות של תוהו ובוהו מבחינת המטרה והזהות המקצועית. אם כך, השאלה אינה כיצד להשיג הכרה רחבה מהמדינה (הממסד) אלא כיצד לנהל הכרה ולעשות שימוש בכוח הסמכות מבלי ליצור באופן אירוני משבר לגיטימיות.

אם נחזור לדוגמא של מקס לוק, נקודה חשובה להדגיש כאן היא שאמנם לוק איבד אמונה ב'איגוד המתכננים הבריטי' כזוה המייצג את המקצוע המתהווה, ואולם עבודתו התכנונית הסינגורית מהווה נדבך מרכזי בהתפתחות המקצוע מחוץ לגבולות הממסדיים-מדינתיים, ובהסתמך על בסיס גדל והולך של לקוחות מחוץ למדינה ורשויותיה. כך שלהערכת, מגזר פרטי והתנדבותי (וולונטרי) חזק, לצד מגזר מקצועי-ציבורי הנם מרכיבים מרכזיים לקיומו של מקצוע בריא.

דינמיקות פנימיות

ארגונים יכולים להפוך להיות ממוסדים. לעתים המיסוד הוא בעוכרם ועלול ליצור חוסר יציבות. ארגונים ממוסדים, כמו שאר דברים יצירי האדם, הנם כפופים למעגלי חיים. באופן טבעי, רק חלק מהחברים בארגון יהיו פעילים בו. לדוגמא, ב'איגוד המתכננים הבריטי' ניכרו מחלוקות פנימיות משמעותיות בתקופות שונות. במהלך שנות ה-60 של המאה ה-20 נוצרו שני מחנות: האחד, בהובלת לואיס קבל (Lewis Keble), שתמך בנקודת מבט צרה של מתכננים ותכנון, והשני, בהובלת קולין ביוקאן (Colin Buchanan) שתמך בהגדרה רחבה יותר של מטרות ותפקידים, כמו גם בהרחבת טווח אנשי המקצוע היכולים לעסוק בתחום. המחנה השני אף ראה את הנולד בתחום הסביבתי. בסופו של יום ניצח המחנה המצמצם. אינני יכול לספק ראיות לכך שניצחון זה פינה מקום למוסדות מקצועיים אחרים שמילאו את החלל שנוצר, ואולם נראה כי זוהי מסקנה מתבקשת.

ואולם שדה מקצועי יכול לחדש את עצמו. בסוף המאה ה-20, 'איגוד המתכננים הבריטי' הפך מודאג יותר ויותר לא רק מתפישת המקצוע על ידי הציבור הרחב והמתכננים, אלא גם ממה שנתפש כמציאות בזויה. על מנת לשנות זאת ננקטו מספר צעדים משמעותיים. המפתח לכך היה מסמך בשם 'החזון החדש לתכנון'¹⁹ אשר בו ביקש 'איגוד המתכננים הבריטי' להגדיר מחדש מהו תכנון, ולנתקו מהבנת התכנון באותה תקופה, אשר הושפעה במידה רבה מחיבוק הדוב המוסדי-ממשלתי, מהפרקטיקה התכנונית ומהמערכת הסטטוטורית. החזון החדש מתייחס ל'תכנון מרחבי: מרחב ומקום' ולפיו:

"התכנון מערב שתי פעילויות בו זמנית: ניהול שימושים מתחרים במרחבים ויצירת מקומות מוערכים ובעלי זהות".

בהמשך, באותו הלך רוח, מורה המסמך על כך ש:

"הנדבך המרכזי הוא המיקום והאיכות של שינויים חברתיים, כלכליים וסביבתיים. על כן, בפיתוח חזון חדש לתכנון, אנו עושים שימוש במושג 'תכנון

.....אפטון : נענים לאתגר - מתכננים ומקצוע התכנון

מרחבי²⁰. אנו עושים כן כדי להדגיש שתכנון נוגע לדרישות מרחביות והשלכות של מדיניות, גם כשאלו אינן קשורות לתכנית 'שימושי קרקע', כגון תכניות איזור... 'תכנון מרחבי' פועל בכל הסקאלות האפשריות של פעילויות התכנון: החל מגיבוש תכניות אסטרטגיות לאומיות ואזוריות, וכלה בפעולות מקומיות יותר של עיצוב וארגון ערים, כפרים ושכונות".

מוסדות יכולים לצאת גם כנגד השקפות ואמונות מקובלות. היו שטענו בהקשר זה שניתן לראות בכך אימוץ תפישות אירופאיות קונטיננטליות של תכנון. עמדה זו נכונה חלקית. התכנון המרחבי האירופאי באותה עת היה קשור ל-Raumsplanung הגרמני או ל-l'aménagement du territoire הצרפתי, אשר שניהם עסקו בתכנון ברמה מרחבית-רגיונלית.

למען האמת, הנהגת 'איגוד המתכננים הבריטי' ביקשה לנוע הרחק מתכנון, כרעיון המבוסס על תכנון שימושי קרקע סטטוטורי, אל עבר מודל תכנון שאפתני והכרחי. על פי המודל החדש, עיקר העיסוק בפעילות התכנון צריך להביא להבנה מרחבית ויצירת סדר יום שיכול להשפיע על מדיניות מגזרית כמו גם על יעדים בתחומים בהם לכאורה אין מטרות מרחביות. בה בעת, על פי תפישה חדשה זו, על התכנון למצוא דרכים להשמיש מדיניות מגזרית בכדי לקדם תכליות שעיקרן דאגה למרחב ולמקום ברמת התכנון המרחבי.

אחת התמות המרכזיות של מסמך המדיניות בדבר 'החזון החדש לתכנון' היתה 'לתווך את המרחב וליצור מקום'²¹, ואולם 'איגוד המתכננים הבריטי' אימץ סיסמא פחות מושכת אך יותר מאתגרת של תכנון מרחבי כ'חשיבה ביקורתית על מרחב ומקום כבסיס לפעולה ולהתערבות'. ההדגשה כאן היא על חשיבה ביקורתית: הנכונות לחזור אל עקרונות ראשוניים ולא לקבל את כללי המשחק אשר הוגדרו על ידי מישהו אחר.

מדובר על תפישה שמתגבשת כיום ועדיין מוקדם להעריך כמה זו הצליחה. עם זאת ניכר שהתכנון המרחבי הפך לנדבך מרכזי ברטוריקת התכנון בגופים ממשלתיים ובקרב מתכננים בבריטניה, הודות למאמצים אגרסיביים של 'איגוד המתכננים הבריטי' לקידום רעיון זה.

עבור 'איגוד המתכננים הבריטי', היה מסמך 'החזון החדש לתכנון' לא רק מטרה בפני עצמו, כי אם פלטפורמה לשינוי עתידי. שינוי בהתנהלות האיגוד היה הכרחי. שינוי חשוב עוד יותר היה בדוקטרינה החינוכית של האיגוד. ועדת החינוך²² של האיגוד עשתה שימוש בפילוסופיית 'החזון החדש' ויצרה תכנית לרפורמה רדיקלית. השכלה תכנונית עתידה הייתה לעבור סטנדרטיזציה, לרמת לימודי תואר שני, תוך שימוש בתוכן מוגדר לצורך הסמכה, כפי שנקבע בוועידת בולוניה²³. בבסיסה, מערכת של קרדיטים הניתנים על ידי הארגון בעבור קורסים אוניברסיטאיים המבטאים את הכרת 'איגוד המתכננים' בבקרת האיכות הפנימית-אוניברסיטאית. גם היחס לבתי ספר לתכנון השתנה והפך ליחס של שותפות. ובנוסף, הערכה של מוכנותם המקצועית של הבוגרים והתנאי להסמכתם כמתכננים, הפכה להיות תלויה, לא רק בקרדיט אקדמי שניתן על קורסים, אלא גם בתקופת חניכה ואימון לצורך הכשרתם.

חלק משינויים אלה התקבלו בברכה; חלקם היו שנויים במחלוקת; וחלקם עוררו מחאה. ואולם רובם המכריע של השינויים הללו יושמו הלכה למעשה, דבר המעיד אולי על שאיפה קולקטיבית במקצוע התכנון לראות דבר מה (ואולי אפילו כל דבר שהוא) אשר יתבצע, יתמודד עם הסטטיות של האיגוד, וישקם את חזון המנהיגות.

על כן, ייתכן שהשאלה האמיתית אותה יש לשאול בהקשר זה אינה כיצד מוסד מקצועי מודע לעצמו ולקיומו, אלא כיצד אותו מוסד מקצועי יכול להבטיח את מוכנותו לנוע קדימה, לא להתקיים בנוחות, אלא לנוע ולדחוף אל עבר הקצוות?

כדי להשיג תכלית זו, אני חושב, על הארגון להיות ערוך לערער מזמן לזמן את מיקומם של חבריו במקום הנוח; לאשרר מחדש את מטרותו כארגון לומד (עניין שאינו מצוי בראש סדר העדיפות של החברים בו); ולקדם אתיקה משותפת בקרב חבריו. אחזור בהמשך לנקודה זו, שהיא לטעמי קריטית.

נקודת המבט הפנימית

לפני זמן לא רב הפסקתי לנסות ולנהל את 'איגוד המתכננים הבריטי' וחזרתי למה שאני מחשיב כ'פרקטיקה כהלכתה'. ב'איגוד המתכננים' נחשבתי על ידי אקדמאים ואנשי ממשל לאיש מקצוע, פרקטיקן, ואולם עיקר עיסוקי (מלבד ניהול הארגון) היה בפיתוח מדיניות וחקיקה.

עתה אני עוסק בשדה מורכב באופן בלתי יתואר, שנשלט על ידי חקיקה חדשנית הנתונה למחלוקת רבה, אשר באופן אירוני היה לי חלק קטן בגיבושה. כאיש מקצוע אני כמו כן מזהה את התסמינים של מה שדונלד שון (Donald Schön) כינה "איש המקצוע הרפלקטיבי"²⁴.

"איש המקצוע מרשה לעצמו להתנסות בהפתעה, בתעלומה או בבלבול במצבים אותם הוא מוצא כייחודיים או כבלתי ודאיים. הוא מהרהר בתופעה שנקרית בדרכו ובהבנות המקדימות אשר הנחו את התנהגותו באופן בלתי מודע. הוא מבצע ניסוי אשר יוצר הבנה חדשה של התופעה ושינוי בסיטואציה" (Schön, 1983: 68).

במקרה שלי, אני יכול לאשר את החלק הראשון של התיאור ולשאוף לחלקו השני. לדעתי יש להוסיף גם 'פאניקה מקרית' לתחושות בהן מתנסה איש המקצוע, נוסף על תחושות של 'הפתעה', 'תעלומה' או 'בלבול'. כדי להיות איש מקצוע רפלקטיבי של ממש, ייתכן שיש צורך במידה מסוימת של רוגע, אותו עדיין לא השגתי, אם כי לפחות אני מודע לכך.

כיום אני עוסק בתחום שעל פי סטנדרטים בריטיים, או אולי אפילו על פי סטנדרטים בריטיים, הינו מתוחם באופן מוחלט על ידי החוק. אני מטפל בפרויקטים מרכזיים של תשתיות, שעל פי טבעם נתונים במחלוקת רבה. לאישורם של פרויקטים תשתיתיים מסוג זה, או לסירוב לאשרם, יש השפעות כלכליות, סביבתיות ופוליטיות על מספר רב של אנשים בקהילות רבות. התהליך על פיו מתנהל הדיון בהקמתם של הפרויקטים הללו, קבוע בחקיקה ראשית ומשנית וזוכה לפרשנות חקיקתית מתמשכת²⁵. מסיבה זו אני מוצא את עצמי נדרש ללגאליזם של התהליך התכנוני, עד כדי כך שפרופסור מלקולם גרנט (Malcolm Grant) מה-UCL²⁶ ציין בבדיחות הדעת (כך אני מקווה), ערב מינויי לתפקיד, כי הפכתי ל"רגולטור".

אני סבור כי הבנה מסוימת של היחס בין חוק (משפט) לתכנון הוא הכרחי להבנה כיצד אנחנו חושבים על תכנון. הגעתי למסקנה זו לפני זמן רב כתוצאה מדין ודברים שניהלתי עם פרופ' מאדן (Moss Madden) מאוניברסיטת ליברפול. לדידו, התכנון כפי שמוכר לנו כיום הוא באופן מלא יצור משפטי שנוצר על ידי המדינה: אם תחיקת התכנון תבוטל כולה, הוא טען, גם התכנון יעלם איתה.

.....אפטון : נענים לאתגר - מתכננים ומקצוע התכנון

אני מתנגד לחלוטין לנקודת ראות זו מסיבות אמפיריות. לגישתי, הפעילות של 'תיווך המרחב ויצירת מקום' אינה קשורה כולה בחוק. הגזע האנושי מצא משימות אלה כבלתי נמנעות וחשובות מקדמת דנא, וקיימות ראיות רבות לכך שעיצוב מוכוון ובר משמעות התקיים בערים בתקופות שונות בהיסטוריה ובציוויליזציות שונות, ולכן אינני רואה לנכון להרחיב על כך.

ניהול מרחב שבמחלוקת לבטח היה נושא לכתיבה אקדמית מוקדמת ולהתייחסות הפרקטיקה: אולי באופן מטריד עבור כולנו, ניתן לציין את פטריק אברקרומבי (Patrick Abercrombie) אשר ציין בשנת 1933 כי הבל...” אשר היה קרוב יותר לאידיאל של גן העדן, בהשוואה לאחיו” הצליח לחיות בהרמוניה עם הטבע, בעוד היה זה בנו של אחיו, קין, אשר ייסד את העיר הראשונה (Abercrombie, 1943). מסיבות אלה אני מבקש להגן על אמונתי לפיה רעיון התכנון קשור בתיאוריה של פעולה: תמיד תכנון, ותמיד נתכון. התפקיד הבסיסי של החוק, בהקשר של התכנון, הוא ליצור את האמצעים והמסגרת, להסדיר, לתווך ולאפשר את הפעילות, או לפחות את הרצון, שתמיד היה קיים.

תפישה זו לתכנון ניתנת, אני מניח, להראות כפוזיטיביסטית, עניין שמובילני לדון בתפישה הפוזיטיביסטית לחוק כפי שהוא משפיע על התכנון. עבודתו של הרברט הארט (Herbert L. A. Hart), ובפרט ספרו הקאנוני 'The Concept' of Law (Hart, 1994: Ch. 5 et seq), מציעה מודל של מערכת יחסים אשר באמצעותה ניתן להשקיף – היסטורית ואמפירית – על מסגרות משפטיות המתפתחות מסביב לפעילות מסוימת.

בהתבסס על כתביו של הארט, ניתן להערכתי לראות בחקיקת התכנון והבניה אישור לרעיון הפוזיטיביסטי. תוך כדי בחינת האופן בו אנו מבקשים לחיות במשותף את חיינו ולארגן או להגביל שינויים בסביבתנו, אנו מפתחים דאגות או שאיפות המזוהות (לעתים תוך כדי תהליך של בחירה תחרותית)²⁷ עם נורמות אשר הופכות עם הזמן, למה שהארט מכנה 'מחויבויות משפטיות'²⁸. אני יכול להדגים לשביעות רצוני, בכל רמה, כיצד תכלית התכנון במקרים רבים זקוקה לחוק לצורך הגשמת ייעודו. אולם, תהיה זו טעות לדעתי לחשוב שלאחר עיגונן של 'מחויבויות משפטיות' אלה בחקיקה ראשית או משנית (לרבות חקיקה תכנונית), תם לו הדיון הערכי-נורמטיבי אשר הביא ליצירתן של הנורמות הללו. תהיה זו טעות גם לחשוב כי לאחר חקיקת הנורמות התכנוניות הללו עברנו לשלב פוסט-נורמטיבי החף מכל דיון ערכי. קיימות לפחות שלוש סיבות לכך:

ראשית, קיימות מספר פעילויות בשדה התכנון שקשה ליישמן באמצעי חקיקה, קרי לערוך להן "אופרציונליזציה" תחקיתית. למשל, חוק התכנון הבריטי מ-2008, שבגיבושו הייתי מעורב, מדגיש מעורבות קהילתית בשלב שלפני מתן היתרים. חקיקה זו גם מטמיעה גישה אינקוויזיטורית על ידי הרשות הבוחנת לצורך בירור בקשות תכנון. בכך, יוצרת החקיקה מסגרות לדיון וכללי משחק לפעילויות התכנון, אך הן אינן יכולות לצקת תכנים ערכיים לתוך פעילויות אלה.

שנית, לעתים ניתן להשיג את התוצאות אליהן מכוון המתכנן, אך ורק על ידי אמצעי-משנה, או נציגי-משנה. אדגים למה כוונתי. ניטול למשל את חקיקת התכנון הבריטית משנת 2004 אשר דנה גם בהפקעות²⁹. טרם גיבושה של

לעניין: מאמרים

חקיקה זו רווחה בקרב קהילת המתכננים הדעה כי צריך לנסח סעיף מטרה כללי לחקיקה³⁰, ולציין כי תכנון בר קיימא הנו מטרה מרכזית של החקיקה. זו מהווה דוגמא טובה לדאגה (או שאיפה) אשר מיצבה את עצמה כנורמה כללית ומקובלת, גם אם רק בקרב אנשי מקצוע או אפילו רק בקרב בעלי עניין אינטרסנטים בתוך קהילת המתכננים, ואשר היתה נכונות להטמיעה כנורמה חקיקתית הכתובה על ספר החוקים.

גם הממשל הבריטי לא התנגד ליישומה של נורמה זו³¹, אך מהי מהות הנורמה? מה תכליתה ומה היא צופנת בחובה? ואיך יש להגדיר אותה? איגוד המתכננים הבריטי ביקש לאמץ גישה מעשית שתערוך "אופרציונליזציה" לנורמה. קרי: תיצוק תכנים קונקרטיים לתוכה. במסגרת זו ביקש האיגוד להימנע מהגדרה כללית או גורפת של "פיתוח בר קיימא" ותחת זאת לחייב מתכננים ומגבשי תכניות להראות כי הליך התכנון העריך מראש צרכים חברתיים, כלכליים וסביבתיים, ובנוסף, על המתכננים להצביע על הדרכים לשיפור המצב הקיים ועל האמצעים להשיג זאת. ואולם בסופו של יום לא התקבלה עמדה זו על ידי הממשלה הבריטית. במקומה אימצה הממשלה ניסוח טפל, שהפך להיות סעיף 39 לחוק, וביסודו דרישה בהתייחס לעריכת תכניות מקומיות או מחוזיות, האומרת כי:

"על הרשות הציבורית או האדם המופקד על כך לקחת בחשבון את המטרה שעניינה הגשמת פיתוח בר קיימא".

יש בכך, אני רואה כעת, מידת מה של אירוניה: לכאורה, חלק מהמוטיבציה של הארט בגיבוש הרעיונות המופיעים ב-'The Concept of Law' ובפרט האבחנה שלו בין הבנה פנימית (החוקית) לבין חיזונית (חברתית), נבעו מתסכולו בחיפוש הבלתי אפשרי אחר הגדרות. מסיבה זו, יתכן אפילו שהארט היה תומך בעמדת איגוד המתכננים הבריטי!

שלישית, החוק היה תמיד דבר שיש לפרשו וליישמו באמצעות תהליכים של דיון ושכנוע. תהליכים אלה יכולים להיראות כחיזוניים-חברתיים, היכן שנעשה שימוש בתהליכים אדברסאריים³², או (במידת מה) פנימיים, היכן שגישה אוינקוויזיטורית דרושה.

מכאן שחוקי התכנון מעניקים לנו מסגרות. אך מסגרות אלא נועדו לבחינה ובדיקה ארוכת טווח של תקפותן של הנורמות העומדות בבסיס החוק ומידת יישומן. בתכנון קיים תהליך של חקירה הקודם לחוק, העומד בבסיס החוק, ויש לו השפעה מעבר לחוק. מה שעלינו להבין, לעניות דעתי, הוא ההקשר שבו מתרחש הדיון הנורמטיבי בתכנון.

ניתן לערוך אינטגרציה לתיאוריה ולתצפיות אמפיריות באמצעות הבאת דבריו של הפילוסוף האוקספורדי, פרופסור ריצ'ארד מ. הר (Richard M. Hare), אשר הביע תרעומת על תהליך התכנון ועל המתרחש סביבו בעיר אוקספורד. לגישתו:

"הפילוסופים ישימו לב באופן מיידי למתרחש. הבעיה היא בשילוב עובדות וערכים בהנמקה. הערכים הם ערכי הלקוחות, קרי הציבור. העובדות קובעות את האפשרויות הפתוחות בפנינו... עובדות באשר לערכים של אנשים מהוות עובדות גם כן; האנשים מעדיפים או יעדיפו את מה שיעדיפו..." (Hare, 1999).

אפטון : נענים לאתגר - מתכננים ומקצוע התכנון

מחלוקת על עובדות וערכים הינה מחלוקת על אתיקה. כך למשל ציין הפילוסוף ג'יימס גריפין (James Griffin) :

"המוסר, על פי התפיסה העכשווית, אינו עונה על השאלה הכללית 'כיצד עלי לחיות?' אלא על שאלה ספציפית יותר, 'כיצד עלי לקחת בחשבון אינטרסים של אחרים?' (Griffin, 1996: 167).

ולדעתי, יש להוסיף על כך שהשאלה היא 'כיצד עלי לחיות יחד?'. זוהי גם שאלה העומדת בבסיס התכנון. במקרה של התכנון, שאלה זו מוגדרת באמצעות התמקדות מרחבית – אבל בכך השאלה אינה הופכת לפחות חזקה או בסיסית. ואולם, אינני סבור שראיית התכנון כעניין הקשור בבדיקה אתית-מוסרית, משמעו שעלינו להתחיל ולבחור בין גישות נורמטיביות מתחרות: גישה נורמטיבית-תוצאתית (Consequential), גישה 'דאונטולוגית' המבוססת על כלל (Rule), גישה שבבסיסה שיח (Discourse) או מידות טובות (Virtue)³³. להיפך, לגישתי על פי ראיות אמפיריות מעולם התכנון, ניתן למצוא שנעשה שימוש בכל אחת מן הגישות הללו – הלכה למעשה מתכננים עושים בהן שימוש באופן משולב, בהתאם לאופי הבעיה הניצבת בפניהם בכל זמן נתון³⁴.

דבר זה אינו מפתיע כלל. העניין משקף עמדה אריסטוטלית לפיה הדיון המוסרי אינו יכול להיחקק ישירות כתיאוריה של החלטות, אלא רק בהתייחס למקרה הנתון. אם נחזור לכתביו של שון (Schon) לגבי המתכנן הרפלקטיבי, נמצא שלדודו :

"המתכנן אינו מפריד מטרות ואמצעים, אלא מגדיר אותם באופן אינטראקטיבי תוך כדי מיסוגור הבעיה בפניה הוא ניצב. המתכנן הרפלקטיבי אינו מפריד מחשבה מעשייה... היות וניסוי מהווה סוג של פעולה, הרי שיישום נבנה לתוך תהליך החקירה שלו"³⁵.

אך האם כל זה אינו מורכב מדי?

אני סבור כי התהליך הינו מאתגר, ואולי גם מרתיע. אך לדעתי זוהי הנקודה שבה מקצוע התכנון מקבל משנה תוקף. המאמץ של התכנון בתור אתיקה מרחבית מתכנס יחדיו לכדי רעיון קוהרנטי של מקצוע, 'מקצוע התכנון' – גם אם רעיון זה אינו כזה שניתן לשלוט עליו במלואו. מה שאני מאמין שמגדיר את 'מקצוע התכנון' איננו הרעיון של מנאנד אודות "אוטונומיה דיסציפלינארית", אלא הרעיון בדבר מחויבות קולקטיבית לפרקטיקה המבוססת על חקירה ומחויבות משותפת. באומרי "קולקטיבית" אני מתכוון למחויבות של תמיכה הדדית ואשר בבסיסה אתגר הדדי. כזו המבוססת על ניסיון הציבור, גורמים פרטיים וגורמים וולונטריים.

אדגים זאת לסיום, בפשטות, באמצעות רעיון אותו אני מכנה "המסד של האתיקה המקצועית" בתכנון (Foundational Professional Ethics (Upton), n.d.). ניתן לבטא רעיון זה באמצעות סדרת שאלות שלדעתי עלינו לשאול עצמנו באופן מתמשך, כשאנו נתקלים בבעיות תכנוניות, ולמעשה כשאנו נדרשים לענות על השאלה 'כיצד עלינו לחיות יחדיו?':

לכאורה עלינו לשאול את עצמנו שאלות פשוטות, אם כי בבסיסן טמונות שאלות חשובות בהן עוסקות תיאוריות התכנון. לדעתי, אלו הן שאלות המגדירות מהו 'תכנון' ומהו 'מקצוע התכנון':

לעניין: מאמרים

"אילו עובדות הן אכן עובדות, ועד כמה יש לאמת אותן? אילו ערכים מוצגים או מיושמים ועל ידי מי? אילו אופציות קיימות? איזה אופציות אינן מוצגות? אילו תוצאות אפשריות קיימות ובאיזו דרגה של ודאות ניתן להעריכן? איזה כללים מיושמים ובאילו מגבלות? מהם יחסי הכוחות במקרה שלפנינו? טובתו של מי מקודמת? אילו דברים אינם נאמרים? מי לא מיוצג וקולו של מי לא נשמע? האם המקום טוב מספיק לכלל המעורבים? ובנוסף, נוכח כל השיקולים והשאלות שלמעלה, מה עלינו לעשות יחדיו?"^{36, 37}

מקורות

- Abercrombie, P. (1943), *Town and Country Planning*, Oxford: Oxford University Press
- Alexander, E. R. (2002) The public interest in planning: from legitimation to substantive plan evaluation. *Planning Theory* 1 (3): 226-249.
- Barrett, C. D. (2001) *Everyday Ethics for Practicing Planners*. Washington, DC: Planners Press.
- Griffin, J. (1996), *Value Judgement*, Oxford: Oxford University Press.
- Hare, R. M. (1999), "What are cities for"? In *Objective Prescriptions*, Oxford: Oxford University Press.
- Hart, H. L. A. (1994), *The Concept of Law* (2nd.ed.), Oxford, UK: Oxford University Press.
- Menand, L. (2002), *The Metaphysical Club*, London: Flamingo.
- Ravetz, A. (1986), *The Government of Space*, London: Faber and Faber.
- Schön, D. (1983), *The Reflective Practitioner. How professionals think in action*, London: Temple Smith.
- Upton, R. (n.d.) *Raymond Chandler and the Future of the Planning Profession*, paper from Planning Research Conference, Aberdeen, unpublished.

הערות

- * מאמר זה מבוסס על דברים שנשא בכנס 40 שנה למרכז לחקר העיר והאזור והמסלול לתכנון ערים ואזורים בטכניון, חיפה, 3 ביוני 2010 (תרגמו וערכו: עפר לרנר וניר מועלם, הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל).
- 1 הכוונה ל- Contested Space.
  - 2 הערת העורכים: הכוונה ל-Royal Town Planning Institute, שנוסד בשנת 1914 בשם Town Planning Institute (TPI), וקיבל את שמו הנוכחי בשנת 1959, בעקבות הסמכתו הפורמאלית להעניק תואר 'מתכנן'. במאמר זה, ולצורך הנוחות, נעשה שימוש במונחים 'איגוד המתכננים הבריטי' או 'איגוד המתכננים'. Housing Town Planning etc. Act 1909 ל- הכוונה ל- 3
  - 4 הכוונה ל-Garden City Association.
  - 5 הכוונה ל-Town and Country Association.
  - 6 הכוונה ל-The National Housing and Town Planning Council.

.....אפטון : נענים לאתגר - מתכננים ומקצוע התכנון

- 7 הכוונה ל-Landscape Institute.
- 8 הכוונה ל-Institute of Highways and Transport.
- 9 הכוונה ל-Urban Design Group.
- 10 הכוונה ל-Planning Officers Society.
- 11 הכוונה ל-Transport Planning Society.
- 12 הכוונה ל-Society for the Environment.
- 13 הכוונה ל-Academy of Urbanism.
- 14 הכוונה ל-Urban Land Institute.
- 15 הכוונה ל-The Congress of the New Urbanism.
- 16 עם זאת לחקיקה היתה השפעה במובן זה שהעניקה לאיגוד המתכננים של הונג-קונג מעמד במועצה המחוקקת.
- 17 במהלך כהונתי כמוזכ"ל 'איגוד המתכננים הבריטי', טענו בפניי נציגי המגזר הפרטי – לא אחת – כי 'איגוד המתכננים' מייצג רק את המגזר הציבורי. בה בעת, נציגי המתכננים במגזר הציבורי טענו – לא אחת – כי האיגוד מנוהל על ידי ופועל למען האינטרסים הפרטיים.
- 18 על כך ראו באתר של מרכז מקס לוק : http://www.wmin.ac.uk/builtenv/maxlock/HISTORY.HTM#_Toc398122197
- 19 'The New Vision for Planning', באתר 'איגוד המתכננים הבריטי': <http://www.rtpi.org.uk/download/245/RTPI-New-Vision-for-Planning.pdf>
- 20 הכוונה היא ל-Spatial Planning.
- 21 הכוונה היא ל-Mediation of space, creation of place.
- 22 ראו : <http://www.rtpi.org.uk/download/236/Education-Commission-Final-Report.pdf>
- 23 הערת העורכים : המדובר במערכת של קרדיטים מקצועיים שמעניק 'איגוד המתכננים הבריטי' בגין קורסים אוניברסיטאיים. קרדיטים אלה משמשים בתהליך הקבלה המקצועית של המתכנן לארגון.
- 24 הכוונה היא ל-The Reflective Practitioner.
- 25 ראו למשל את הבלוג של דייסון בל (Bircham Dyson Bell) המצוי ב-www.bdb-law.co.uk/blog; ראו גם את ניירות העמדה שהוגשו לכנס התכנון האוקספורדי בשנת 2009, ואשר מפורסמים באתר ההוצאה לאור של שוויט ומקסוול – <http://jplc.org/2009.htm>.
- 26 הכוונה ל-University College London.
- 27 הכוונה ל-Competitive Selection.
- 28 הכוונה ל-Law-ready obligations.
- 29 הערת העורכים : הכוונה ל-Planning and Compulsory Purchase Act 2004.
- 30 סעיפי מטרות נעדרו באופן מסורתי בתחיקת התכנון הבריטית, החל מהחקיקה שהתקבלה בשנת 1947 וכלה בעדכונים לחקיקה זו לאחר מכן.
- 31 הרעיון בדבר סעיף מטרה במקרה זה, מקורו היה בפקיד ממשל.
- 32 מערכת משפט אדברסארית נהוגה במדינות המשפט המקובל (למשל באנגליה או אוסטרליה). השיטה האדברסארית מבוססת על ייצוג הצדדים על ידי באי כוח (עורכי דין) תוך גילוי וחקר העובדות על ידי צדדים שלישיים ניטראליים (שופט או חבר מושבעים). לעומתה, מערכת משפט אינקוויזיטורית היא זו שבה השופט לוקח חלק פעיל בבירור העובדות
- 33 אני דוחה מכל וכל את הגישה של קרול בארט (Barrett 2001) ולפי "התיאוריות המוסריות השכיחות ביותר הן תועלתנות, כלל הזהב ועקרונות

לעניין: מאמרים

דאונטולוגיים או: (1) החלטות מבוססות מטרה (2) (End-based decisions) החלטות מבוססות דאגה או משנה זהירות (דהיינו Care-based decisions) וכן (3) החלטות מבוססות על כללים (דהיינו Rule-based decisions). עבור רוב הבחירות שנעשות על ידי מתכננים, הדגם התועלתני, עם הדגשתו על המידע, הוא השימושי ביותר. נחזור לבעייה שעומדת בפני מנהל התכנון שלנו... אלכסנדר (2002) גם מציג את השימוש השגרתי של גישות נורמטיביות שונות בתכנון. 34

דוגמאות קצרות אפשריות לגישות הנורמטיביות הבסיסיות כפי שהן מיושמות בתכנון: הגישה התוצאתית (Consequentialist) – ניתן למצוא אותה בכתבים של הפילוסוף סיימון בלאקבורן (Blackburn) אשר הדגימו את מעלות התכנון תוך שימוש בדוגמאות מערי גנים. גם מתכננים כגון ג'ס, הווארד ואברקרומבי עשו שימוש בגישה זו, ואולם אנו יודעים כי אחת הבעיות העיקריות והעיקשות ביותר של התכנון הנה צפייתן של תוצאות והחלטה על קריטריונים להערכה. גישה מבוססת כלל (Rule-based) – דוגמא קלסית לגישת תכנון כזו, היא גישת התכנון שביסודה כלל הזהירות (Precautionary Principle) כפי שזו באה לידי ביטוי בהצהרת ברונדטלאנד, ואולם אנו יודעים כי קיים קושי ליישם כללים מסוג זה (דהיינו לערוך להם 'אופרציונליזציה').

גישה המבוססת על המידות הטובות (Virtue-based) – כאשר מושא התכנון הוא מקום ולא אדם, וכאשר "הסוכן המוסרי" הינו מקום, הרי שגישה זו מוצאת את ביטוייה בתיאוריה הניאו-אורבניסטית. ואולם אנו יודעים כי אין בהכרח צורך בתורה הניאו-אורבניסטית כדי לקשור בין איכות המקום לבין בריאותו של אדם.

גישה המבוססת על שיח (Discourse-based) – גישה נורמטיבית זו עושה דרכה אל עולם התכנון באמצעות חוקרים ופילוסופים המדגישים את חשיבותו שיתוף הציבור במסגרת תכנון קהילתי. דוגמאות לכך ניתן למצוא בכתביה הקומוניקטיבית של ג'ון פורסטר, פטסי הילי ולאוני סנדרקוק. כל הסקירה המדגמית שלעיל, ממחישה כי ניתן למצוא עדות לכל הגישות הנורמטיביות האלה בתיאוריה ובפרקטיקה של התכנון. דוגמאות אחרות של יישום גישות נורמטיביות בתכנון מוצגות כ"מושגים ויישומים של העניין הציבורי" (Alexander, 2002: 229).

35 ראו הערה 29 לעיל.

36 פילוסופים פרסקריפטיביים כגון Hare עוסקים ב'העדפות תועלתניות' – פעולה שתכליתה למקסם את העדפות האנשים תוך כדי מתן הסיוע בכדי שיוכלו להבין מהן העדפותיהם. הלך מחשבה זו עולה בקנה אחד עם דרך המחשבה של מתכננים רבים!

37 (הערות העורכים) בשל חשיבותם של הדברים בחרנו להביאם גם בשפת המקור: What facts are facts, or how qualified should they be? What values are being displayed and deployed, and by whom? What options are there? What options are not being represented? What possible outcomes are there, and with what degree of certainty can they be assessed? What rules are being applied, and with what qualification? What are the power relationships in this case? Whose benefit is being served? What is being left unsaid? Who is not represented or being heard? Is this a good enough sort of place for everyone concerned? What then – in the light of all these considerations – together – should we do?

